

Ikääntyvät pitkäaikaisyöttömät ja ohjaava koulutus

Piia Silvennoinen

Mitä seikkoja tulisi ottaa huomioon suunniteltaessa ohjaavaa koulutusta¹ ikääntyville pitkäaikaistyöttömille? Oleellista on muistaa, että kaikki yli 45-vuotiaat suomalaiset eivät miellä koulutusta keinoksi parantaa elämänhallintaansa. Osalle se on kulttuurisesti vieras vaihtoehto lisätä työllistymisen mahdollisuuksia. Ohjaavan koulutuksen tulisikin ottaa paremmin huomioon kohteensa ikä, sukupuoli ja sosio-ekonominen status.

Väitän, että ohjaava koulutus on foucault'laisittain tulkittuna 'inhimillinen', ihmisiä kontrolloiva hallintojärjestelmä, joka itse asiassa saattaa vähentää yksilön autonomisuutta ja elämänhallintaa sen sijaan että se lisäisi niitä.

Keskeisenä tutkimuskohteena valmisteilla olevassa väitöskirjassani² on ikääntyneen pitkäaikaistyöttömän elämänhallinnan ja työelämään uudelleen suuntautuneen identiteetin rakentuminen ohjaavassa koulutuksessa. Erityisenä mielenkiinnon kohteena ovat ne kipupisteet, joissa tutkimukseni yli 45-vuotiaat pitkäaikaistyöttömät alkavat hakea muutoksia ja jäsentää elämänsä uudelleen. Tarkasteltavia asioita ovat mm. pitkäaikaistyöttömyyden subjektiivinen kokeminen, suhtautuminen koulutukseen (uudelleen koulutus, täydennyskoulutus jne.), työssäoppiminen, ohjauksen merkityksellisyys suunnitelmien teossa, ikääntyvä/ikäntynyt pitkäaikaistyötön ja yleinen elämänhallinnan lisääntyminen, jäsentyminen tai hajoaminen projektin aikana. Ari Antikainen et. al. (1998) ovat tutkimuksissaan koulutuksen merkityksestä identiteetin ja kulttuurin rakentajana todenneet ihmisten käyttävän koulutusta eri tavoin historiallis-yhteiskunnalli-

sesta tilanteesta ja elämäntilanteesta riippuen. Tutkijaryhmän johtopäätöksenä on, että koulutuksella ei ole yhtä merkitystä, eikä sitä ole myöskään järkevää arvioida yhden tavoitteen tai yksien muuttumattomien tavoitteiden valossa. Mielenkiintoni kohdistuu tutkimuksessa niihin merkityksiin, joita pitkäaikaistyöttömät antavat aikaisemmalle koulutukselleen ja oppimiskokemuksilleen ja miten nämä valinnat ja nykyinen elämäntilanne ohjaavat tulevia koulutusvalintoja. Ajatukset koulutuksesta, esimerkiksi sen hyödyllisyydestä tai hyödyttömyydestä oman tilanteen kannalta, ovat keskeisiä tutkimuskohteita.

Ohjaava koulutus elämänhallinnan jäsentäjänä

Analysoin tutkimuksessani hyvinvointivaltion tarjoamia palveluja, tässä tapauksessa ohjaavaa koulutusta, ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien elämänhallinnan näkökulmasta. Mitä siis ohjaavassa koulutuksessa tapahtuu ja kenen ehdoilla? Sosiaalisella tuella, jollaiseksi ohjaava koulutuskin luetaan, voidaan sanoa olevan vaikutusta työttömien hyvinvointiin. Minua kiinnostaakin erityisesti se, miten ohjaava koulutus toimii ope-

tuksen kentällä. Minkälaisia institutionaalisia pakkoja se sisältää? Voidaanko ylipäätään väittää sen sisältävän erilaisia pakkoja, esimerkiksi samanlaisia kuin perinteinen koululaitos? Rytmittääkö ja määrittääkö ohjaava koulutus opiskelijoiden elämää ja kokemuksia tavalla, jolla ei suoranaisesti ole tekemistä subjektien omien tarvemääritysten kanssa?

Foucault'laisittain voidaan puhua julkisista minätekniikoista, joita tuottavat mm. työvoimaministeriö- ja hallinto määritellesään ikääntyvän ja ikääntyneen pitkäaikaistyöttömän käsitettä. Yksityisiä minätekniikoita tuottaa taas ohjaava koulutus, joka koettaa saada opiskelijan sisäistämään itsekurin ja uudenlaisen asenteen työelämään (vrt. raittiusaatteen leviäminen, raittiudesta tuli sisäinen ja tavoittelemisen arvoinen hyve). Foucault'n keskeinen teesi on, että modernissa yhteiskunnassa hallinta ei voi olla yksilölle ulkoista, vaan sen täytyy onnistua muuntumaan subjektin tuottamisen tekniikaksi (Foucault 1998, 2000; Julkunen 2000). On siis kyse siitä, kuinka ulkoisen hallinnan tekniikat käännetään itsen hallinnan tekniikoiksi (Vähämäki 1998).

Syrjäytymistä ja yhteiskunnallista huono-osaisuutta saatetaan jopa tuottaa ja ylläpitää hyvinvointiyhteiskunnan toimintamalleissa. Kuten Kari Vähätalo toteaa, ollaan lähestymässä tilannetta, jossa työ, koulutus ja vapaa-aika alkavat entistä enemmän eriytyä toisistaan. Enää eivät nämä elämänalueet muodosta pohjaa kiinteälle elämänhallinnan kokonaisuudelle vaan niistä on tulossa toisistaan erillisiä ja riskejä sisältäviä elämänalueita (Vähätalo 1998, 48). Eri osa-alueiden eriytyminen tuottaa ongelmia niin yksilölle kuin yhteiskunnalle. Työttömyys merkitsee putoamista pois palkkatyöstä ja siirtymistä sosiaalivaltion ja yhteisöjen varaan. Tällaisessa tilanteessa olennaiseksi tulee se, miten nämä alakentät, joita ohjaava koulutuskin edustaa, pystyvät täyttämään palkkatyöstä vapautuneita sosiaalisten tarpeiden tyhjäksi jääneitä alueita. Tukevatko ne elämänhallintaa vai hajottavatko ne sitä ja millaisten ehtojen vallitessa näin käy?

Foucaultin mukaan (Vähätalo 1998) nykyistä hyvinvointivaltiota voidaan pitää hallintomen-

Piia Silvennoinen

taliteetin korkeimpana tasona, koska hyvinvointivaltiossa yhteiskunta on pyrkinyt hallinnollistamaan erilaiset sosiaaliset ongelmat, kuten työttömyyden. Kun aiemmin ihmisten ongelmia hoidettiin rajusti ja jopa väkivaltaisoin menetelmin, hyvinvointivaltion myötä luotiin monitasoinen ja ”inhimillisempi” ihmisiä kontrolloiva hallintojärjestelmä. (Vähätalo 1998, 30-33.) Pohjoismaisen hyvinvointivaltion yksinolennaisiin ominaispiirteisiin on ennaltaehkäisyyn tavoite. Tavoitteena on ollut vakavien sekä sosiaaliseen syrjäytymiseen liittyvien ongelmien ennaltaehkäisy ja -sääätely että elämänhallinnan prosesseihin puuttuminen. Tämä on toteutettu luomalla laaja ja kattava julkisten hyvinvointipalvelujen verkosto, (=sosiaalihuolto-, työvoima-, koulutus-, perhe- tai asuntopolitiikan aktiiviset tukimuodot). (Vähätalo 1998, 71.)

Kun tarkastellaan ohjaavaa koulutusta ja yleensä työttömien työnhakijoiden tilannetta hyvinvointivaltion verkossa, ei näitä edellä mainittuja hyvinvointivaltion hallinnollisia toimenpiteitä tule unohtaa. Ne konstruoivat valintoja, päätöksiä, koulutuksia ja ohjausta kiteytyneellä tavallaan.

Työttömyyden kokeminen ja sosiaaliset suhteet

Työllä on nähty olevan myönteinen vaikutus psyykkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin. Se tarjoaa ihmisille toimeentulon, aikarakenteen, kodin ulkopuolisia ihmissuhteita, mahdollisuuden osallistua yhteisten päämäärien toteuttamiseen, sosiaalisen aseman ja erilaisia toimintoja (Jahoda, 1982, 1988 Kokon 1996 mukaan). Hyvinvoinnin kannalta työttömyyttä voidaan pitää uhkatilanteena, jossa ihmisen tarpeet ja yhteis-

kunnan tarjoamat mahdollisuudet ovat keskenään ristiriidassa. Se miten työttömyys vaikuttaa yksilön hyvinvointiin on monimutkainen prosessi. Työttömyys ei sinällään aiheuta psyykkistä pahoinvointia, vaan yhteys psyykkiseen oireiluun välittyy monimutkaisen vuorovaikutusprosessin l. välittävien tekijöiden kautta. (Kokko 1996.) Kokon tutkimuksissa välittäviksi tekijöiksi nousivat muun muassa taloudellinen tilanne ja itsetunnon heikkous. Kaikki eivät kuitenkaan voi pahoin työttömyyden vuoksi. Jotkut ovat kokeneet sen jopa helpotukseksi, varsinkin heti työttömyyden alussa. Eräs haastateltava totesi tilanteestaan seuraavasti:

H: No mites sitten tää työttömyys, miten se on vaikuttanu sun elämääs? Tossahan sä nyt oot vähän kertonukii, mut elämänhallintaan? Oot sä ollu sillon työttömänä, kun jäit työttömäksi työpaikasta niin tyytyväisempi elämääs kuin siellä ollessas vai? Miten sä näkisit tän sieltä '96 nyt vuoteen 2000?

A1: Omasta mielestä oon tyytyväisempi.

H: Minkä takia?

A1: En ainakaan oo niin...tiukka piponen, ei voi sannaoo niin, hermostunut ja väsynyt. Koska jälestä päin kun sitä kattoo niin minähän oli varmaan, niin kun nyt sanotaan, uupunut.

H: Joo... joo...

A1: Mutta sillon en varmaan. Että jos mulle olis joku tullu sanomaan, että sinä oot ylirasittunut. En varmaan, hyvä että en olis...lyöny. En ois uskonu jos mulle olis sanottu.

H: Mikä sut nyt on saanu sitten tajuamaan, että sillon oli semmonen tilanne?

A1: No,... Mikä nyt on saanu? Nyt kun ei oo mitään semmosta pakonomasta kiirettä työtahia, että on pakko saaha määrätty työt tehtyä ja se...sitten tietysti ihmissuhteet rupes menemään siellä kaiken mukana. Ei ne välttämättä ollu ennää mitkään parhaat mahdolliset.

H: Niin siis työpaikassa?

A1: Koska se väsymys.

H: Niin, niin.

A1: Se väsymys toi tullessaan kaikkee.

H: Niin, niin.

A1: Ja ehkä minä olin kypsä siihen työhön, ollu jo monta vuotta. (nainen, A1)³

Toinen kommentoi tilannetta näin:

A2: Mä jäin '96 kesällä, kesällä ja tuota...minä

niin kun lähimmän esimiehen kanssa jouduin riitoihin. Ja se oli pitkä, se oli vuosia kestävä riita ja mää olin sillain ajojahin kohteena. Mää kyllästyin siihen, mää sanoin ihteni irti. Ja tuota...

H: Minkälaisessa asemassa olit siinä?

A2: Mä olin *työnjohdollisissa tehtävissä*. Jouduin paljon matkustamaan ja tuota ja musta on aika ilkeä silleen, että niin kuletaan perässä vaan että ei tulla auttamaan, mutta perässä kuletaan.

H: Alkoko tää, oliko tää kuin monivuotista tää ajojahti?

A2: Sitä oli kestäny jo 4 vuotta.

H: No miten sä koit tämän, sitten kun sanoit ittes irti? Niin minkälaisia tuntemuksia se herätti sussa?

A2: Helpotusta. Ett, mä tavallaan sillain että niin, mä en pelänny sitä tilannetta ollenkaan. Et kyllä mulle töitä aina jotakin löytyy, mutta...ja sillon oli kyllä puhe jo , sinä kesänä '96, että tää nykyinen työpaikka, missä oon, että se muutos olis pitäny sillon jo tapahtua, mutta ei saaneet vaan aikaseks sitä. (mies, A2)

Vaikka työttömyys muuttaa usein syvällisesti yksilön suhdetta eri yhteisöihin ja hänen identiteettiään niin silti harvoin työttömyys katkaisee kaikkia sosiaalisia suhteita. Monista aikaisemmista, esimerkiksi perhepiiriin kuuluvista suhteista saattaa tulla työttömälle aikaisempaa tärkeämpiä tukiverkostoja. Näiden suhteiden avulla voidaan ainakin jonkin verran kompensoida työttömyyden aiheuttamaa palkkatyöidentiteetin murtumista. (Vähätalo 1998, 113.) Seuraava lainaus kuvaa tilannetta, jossa työttömyys antaa tilaa entisten harrastusten ja sosiaalisten suhteiden uudelleen elvyttämiselle. Samalla se peilaa työttömyyden vaikutusta itsetunnolle:

H: Joo, joo. No minkälaisia tuntemuksia se sussa herätti? Kuitenkin tää aika, sanoit että sieltä '96 ennen kun pääsit tähän mitä nyt teet. Niin minkälaisia mietteitä tuo työttömyys?

A2: Kyllä siinä heleposti tulee semmonen tunne että ei oo niin kun yhen vertanen kansalainen, että on toisen luokan kansalainen.

H: Mistä se tulee se tunne?

A2: En minä tiä, ilmeisesti itsetunto niin heikenee ja.

H: Miten se sulla näky se itsetunnon heikkeneminen?

A2: No, ei oikeen viittiny missään kaveripiirissä pyö-

riä, että oli enemmän kotona. Kotona oli, sitten rupesin niin ku, otin itteeni niskasta kiinni ja totesin että nyt mulla on aikaa tehdä semmosia harrastuksia jota mulla aikasemmassa, työaikana ei ollu. Tommosta järjestötoimintaa rupesin, rupesin sitten järjestöön mukaan.

H: Joo.

A2: Et tuon.... Mut heleposti siinä tuntee ittesä niin kun syrjäytyneeks.

H: Niin. Eli se työ on niin tärkeä sitten?

A2: Kyllä se on, että kyllä se niin kun taloudellinen tilanne, aika paljon (—), ruvettiin miettimään että mitenkä, laskeskelmaan että, että mitä voi tehdä ja mitä ei. Ettei muuten niin näläkää ja tommosta puutetta koskaan siinä vaiheessa. Semmosta ei ollu ollenkaan. Mutta ei taas voinu miettiä silleen, että ostetaan sitä ja ostetaan tätä. (mies, A2)

Eniten työttömyydestä kärsivätkin ne ihmiset, joille työllä ja työnsaannilla on suuri merkitys heidän hyvinvoinnilleen ja identiteetilleen (Kokko 1996).

Suomalaista työeetosta ja työn tekemisen motiiveja voidaan Titta Tuohisen (2000) mukaan kuvata kahden karkean tulkintakehyksen, agraarisen maailman 'raatajakehyksen' ja teollistuneen maailman 'palkkatyökehyksen', kautta. Työssä tämä eetos näkyy edelleen pärjäämisen pakkona ja itsellisyyden tavoitteluna. Juha Siltala (1994) toteaa kirjassaan *Miehen kunnia*, että suomalainen selviämiskokemus ylittää päämäärarationaalisen selviytymisen rajat. Miehet näkevät elämän ja työn projektina, jossa pusketaan vaikka henki menisi. Työn tekemisellä ja työeetoksella tunteet alistetaan hallittavaan muotoon. Naiset ovat taas perinteisesti uhrautuneet toisten hyvinvoinnin hyväksi ja näin lunastaneet itsenäisen asemansa. (Siltala 1994, 125–130.) Varsinkin keski-ikäisten ihmisten työeetosta voidaan kuvata ylikorostuneeksi kunnian, pärjäämisen ja liiallisen työhön sitoutumisen eetokseksi (Kortteinen 1992; Tuohinen 2000). Näin tulkittuna keski-ikäisten työttömyyskokemukset asettuvat uuteen valoon. Voidaan olettaa, että heille työn merkitys elämänjäsentäjänä on suurempi kuin nuoremmille sukupolville.

Sosiaalisten suhteiden luomisella ja ylläpidolla on

havaittu olevan luokkaperustaisia eroavuuksia. Heikoimpia verkostot ja sosiaaliset suhteet ovat niiden parissa, joilla on matala koulutus ja joiden sosiaalinen ja taloudellinen asema on alhainen. Vahvimpia yhteisöt ja yhteisöllisyys näyttää olevan pitkälle koulutettujen toimihenkilöiden keskuudessa. (Kortteinen & Tuomikoski 1998a.) Laajan tutkimusaineistonsa pohjalta Kortteinen & Tuomikoski (1998a) tulevat siihen johtopäätökseen, että kaikilla on sosiaalisia suhteita, mutta niiden laatu vaihtelee yhteiskunnallisen aseman mukaan siten, että mitä alempana yhteiskunnallisesti yksilö on, sitä kovempia, kylmempiä ja etäisempiä suhteet ovat. Alimmissa sosiaaliluokissa on vähiten turvaa tarjoavia yhteisyystunteita ja siten he selviytyvät työttömyyden seurauksista huomommin kuin muut.

Suomessa sosiaalinen hajoaminen on ollut suurinta sosioekonomisen asteikon alapäässä. Vakaassa ja hyvässä yhteiskunnallisessa asemassa olevat yksilöt ovat siis selvinneet paremmin ns. kulttuurisesta yksilöitymisestä ja yhteisöllisyyden rapautumisesta. (Kortteinen & Tuomikoski 1998b; Alapuro 2000.) Voidaan sanoa, että ”vanha” moderni sosiaalisuus on pitänyt pintansa nimenomaan hyvinvoivien keskuudessa (Alapuro 2000). Alapuron (2000) mukaan keskiluokkaiset ihmiset siis pystyvät ylläpitämään enemmän moderneja, staattisia yhteisöllisiä suhteita kuin alemmissa yhteiskunnallisissa asemassa olevat ihmiset. Artikkelissaan ”Sosiaalinen luottamus selviytymisessä – keskustelua Anthony Giddensin kanssa” Matti Kortteinen (1999) toteaa, että epäluottamus ei vaihtelee puhtaasti yksilöllisesti, ts. sitä ei tulisi nähdä varhaisen sosialisoinnin ongelmana vaan ymmärtää sen yhteys yksilön luokka-asemaan. Mitä köyhempi ihminen on, mitä lyhyemmän koulutuksen hän omaa ja mitä alempi on hänen sosioekonominen asemansa, sitä selvemmin hän kokee elävänsä kovassa, laskelmoinnin leimaamassa maailmassa – ja päinvastoin. Mitä enemmän yksilö on kokenut työttömyyttä, köyhyyttä, epäonnistunut ihmissuhteissaan, sitä vähemmän hän osaa luottaa toisiin ihmisiin. Nämä ovat siis aikuisiän ongelmia eivätkä varhaiset sosialisoinnin ongelmia. Näin tulkittuna tullaan siihen johtopäätökseen,

että sosiaalinen epäluottamus on yhteydessä myös aikuisiän sosiaalisiin ongelmiin. (Kortteinen 1999.) Tätä edellä mainittua seikkaa vahvistaa myös oma tutkimukseni, kuten seuraava haastattelupätkä osoittaa:

A3: Ja sitten tuolla on mun koulukaverit ja ne tietää missä mä oon joskus ollu. Ja nyt.. se on tuota niin tää on ihme, monesti sanotaan että ihminen on ihmiselle susi tuota niin.. Siellä on niin mukava naureskella että nyt sekun on tuota, ei mitään. Että tällasta.

H: Mites tää on tää työttömyys vaikuttanut sun elämään muuten? Tuo kolmas kohta? Eli, ja elämänhallintaan? Miten sää sen näkisit? Sun elämäs, sanotaan sinun ja perhees?

A3: Onhan se tietysti vaikuttanut meihin kumpakin silleen, että tuota me ollaan aika paljon jättäyditty neljän seinän sisään jo. Ei me kuleta missään eikä oo varaakaan enää lähtee...kun ei oo varaa mihinkään. Aatteles kun mää joudun tohon autoon laittaa semmosia että mä saisin sen liikenteseen se tuli niin paljon maksaan. Näillä tämmösilä palkoilla mitä täällä on... en tiä... se on rasittavaa mennä vanhemmiltaan ja lapsiltaan mennä pyytämään rahaa tota niin kun tilanne on alun alkaen ollut kokonaan toisin päin ja tavoitteet oli muualla kuin olla toisten...

H: Oot sä joutunut lapsiltas pyytään?

A3: Oon ja lastenlapsillekin mä oon velkaa että tää on niin semmosta tuota niin tää ja nää sitten ja jos tuolta menee kysymään... niin syökää se asunto ensin pois..

H: Paljonko tai kuin monta vuotta teillä on vielä maksamatta sitä asuntoa?

A3: Sitähän ei ois ollu jos mulla työpaikka olis ollu niin se ois ollu näinä ihan kohta maksettu kaikki. Mutta mää jouin tekeen semmosen pankin kanssa semmosen että maksetaan kuukausittain että kyllä sitä kestää vielä...

H: Miten sä tällä hetkellä, oot sä katkera? Miten sä tilannettas?

A3: Mulla menee aina niin kauan hyvin tossa kun silleen kun mä rupeen miettiin noita tuota palkkaa ja kaikkee muuta ja tätä vekslailua mun selän takana. Sellaista saadaan tehdä ja toisaalta tää mun liitto kun se on tommonen *ammattiliitto* jo. Mehän ollaan *erään tietyn liiton edustajia* kun me ollaan tuolla *työpaikoilla*. Se ei tämmösiin asioihin, se ei varmaan mielellään puuttuiskaan. Mulla ei oo

minkäänlaista tukea ett sittä toisaalta taas kaupungilla on *kolleegoja*, mun koulukavereita. Mä en halua näitä omia juttuja mennä... Kyllähän ne varmaan sen tietää sen kaikki, kun yks tietää, sen tietää täällä kaikki. Se on semmonen niin tuota, mut kuitenkin nekin rahat, minkä takia mää jättäisin ne sinne koska mää mielestäni oon ne ansainnut. Se laskee kyllä motivaatiota, semmonen arvostamattomuus, että pompotellaan. (mies, A3)

Koulutuksen keinot ohjattavien kokemusmaailman suuntaiseksi

Näin siis voidaan todeta, että luottamuksen syntyminen ja ylläpito ovat hyvin pitkälle sidoksissa yksilön yhteiskunnalliseen asemaan. Tämä seikka tulisikin ottaa entistä tarkemmin huomioon suunniteltaessa erilaisia interventioita työttömyyden katkaisemiseksi ja elämänhallinnan lisäämiseksi. Mitä lähempänä auttamiskeinot ovat yksilön kokemusmaailmaa, sitä paremmin se aktivoi yksilöä toimimaan ja tekemään hänelle sopivia valintoja ja ratkaisuja elämäntilanteensa suhteen. Toisaalta, mitä vieraampia auttamiskeinot ovat ja mitä ristiriitaisempia ratkaisuja yksilölle suhteessa hänen elämäntilanteeseensa ja -historiaan tarjotaan, sitä vieraammaksi he kokevat heille tarjotut vaihtoehdot suhteessa omaan kokemusmaailmaansa ja lähiympäristöönsä:

H: Eli sä et olis halunnut mennä sinne kurssille?

A4: No minä olisin halunnut olla, hankkimassa vaikka sen kesän siellä *harjoittelupaikalla*.

H: Ihmettelikö ne *harjoittelupaikalla* kun sun piti lähtee?

A4: Eii, no kyllähän ne tietysti. Nehän tykkäs hirveesti minusta. Kaikki siellä ja et tota, kyllä ne aina sano että kun minusta on hirveä apu, että minä teen kun osan niitten töitäkin siellä, koska ne ite joutuu tekemään kaikki ne työtjutut siellä. Niin tota, sit niillä ei oo enää käsittelyssä niin paljon aikoo. Et tuota, kyllähän ne sano, että ois ollu niin mukava kun olisit jääny.

H: Niin.

A4: Minä aina sanoin, että minun on pakko mennä kun minä nyt kerran pääsin sitten siihen [koulutukseen].

H: Sä et sitten keskustellut *työvoimavirkailijan* kanssa tai mitään?

A4: En. Mä aattelin sitten toisaalta, että jos on tuo

vaan syksyyn asti esimerkiksi se homma ja kun sinne ei vakituisia koskaan otetakkaan. Tai ihan harvinaisissa tapauksissa, niin tota, niin, niin, ehkä siitä hyötyä on mulle siitä kurssista on sitten enemmän. Että niin kun tulevaisuutta silimällä pittäen. Mutta toisaalta siitä ei oo kyllä pahemmin hyötyä ollu, nyt kun ajatteloo näin niin kun taakse päin, että. Rahanmennoo siitä oli hirveesti, minun piti uus kone [tietokone] hankkia kottiin, että pystyin tekemään niitä hommia ja se tuli toistakymmentä tuhatta markkaa maksamaan ja. (nainen, A4)

Yksilö ei käyttäydy vapaaehtoisesti vastoin elämänhistoriaansa ja juuriaan, vaan kaikki päätökset kumpuavat yksilön elämänhistoriasta ja noudattavat omaa sisäistä logiikkaansa, joka vahingoitettuna aiheuttaa identiteetin pirstoutumista ja mahdollisuuksien kapeutumista (Alheit, 1994). Merkitykset kehittyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. On siis tunnettava yksilön kulttuurinen konteksti, jotta voidaan ymmärtää hänen näkemyksensä. (Käyhkö & Tuupainen 1996.) Eräs haastateltu kommentoi ohjaavan koulutuksen vaikutusta elämäänsä seuraavasti:

A5: Joo. Mä tulin toiveikkaana sinne Verso-kurssille, jotenkin että jos sieltä jotakin löytyis ja sitten minusta yhtä äkkiä rupes vaan tuntumaan että ei tästä oo mitään hyötyä että kun tuntuu että ei silleen....

H: Joo.

A5: ...ja minä ihan, suoraan sanon, minä olin ihan täysin pois raiteiltakin.

H: Joo. Olit sä raiteilta pois sen takia että se koulutus ei antanut sulle sitä mitä sä halusit vaan niin kun myös muutenkin?

A5: No kyllä mä koin senkin, että se kurssi ei vastannut minun odotuksia ja sitten kun siellä oli, niin kun tuossa alussa mainihin siitä minäinventaarista niin se oli semmosta...siinä tuli vanhoja haavoja revittyä auki.

H: Mitä et olis halunnut käsitellä ollenkaan?

A5: Niin. Unohtaa kerta kaikkiaan. Ja tuntu, että siellä tuli niin paljon semmosta ikävää esille, jotka alko sitten kummitella mielessä koko ajan ja sitten se fyysinen kipu siinä koko ajan ja.

H: Oliko sulla istuessa kipuja siinä?

A5: Ei, ei se.

H: Niin joo, se oli olkapää joo.

A5: Niin ja tietysti se kipukin sillon niin aisti hu-

mattavasti voimakkaampana.

H: Mitä ne oli ne sellaset asiat mitkä sää olisit halunnut unohtaan, nyt mä tietenkin kun kysyn niin sä alat taas miettimään, mutta noin niin kun teemana, oliko joku lapsuus vai mikä?

A5: (naurua) No, en minä niin hirveesti sitä lapsuutta siellä ehkä, mutta kyllähän sekin omalta osaltaan...se ei aina niin ihanaa ollu se lapsuus sillon että...mutta sitten nää, justiinsa nämä kaikki tämmöset hirveesti käytiin läpi sitä työttömyyttä nimenomaan. Se jotenkin sillon jysähti niskaan oikeen että...

H: Että nyt tässä ollaankin työttömiä?

A5: Niin! Siis niin kun koko karneudessaan!

H: Et liikaa vähän vatvottiin?

A5: Niin. Niin, että vähän vähemmälle. Mää oletin, että se on enemmän semmosta käytännön asiaa ja sitten se olikin aamusta iltaan sitä minäinventaaariota että. Minä sillon kun se kurssi loppu niin minä sanoin jollekin, että "minä en enää ikänä vastaa yhteenkään kysymykseen". Mutta tässähän sitä nyt ollaan, vastataan nyt tämän kerran vielä (naurua)! Enkä mä oikeen tiedä oliko siitä sitten loppujen lopuksi siitä semmosesta penkomi-sesta mitään hyötyä, että jos...niin raiteiltaan ihminen suistuu niin kuin minä suistuin...

H: Niin...

A5: Niin sillon pitäs siihen tulla myös jotain apua.

H: Joo...Sä koit että et saanut apua?

A5: Niin. Että sitten...kun lähdetään liikkumaan tuolla mielen syövereissä niin siinä ois pitäny jo jossain vaiheessa tulla ammattiauttaja sitten...vastaan. (nainen, A5)

Kari Vähätalo (1998, 109) onkin todennut, että hyvinvointivaltion ammattiauttajat edustavat muun muassa työväenluokkaan kuuluville yksinäisille ja vähän koulutusta omaaville miehille, ja miksei naisillekin, outoa naisvaltaista kulttuuria, jonka arvomaailma on hyvin keskiluokkaisesti jäsentynyttä. Tämän arvomaailman yhtenä kulmakivenä on koulutuksen merkityksen painottaminen elämänhallinnan jäsentäjänä. Törmäviä tulkintoja syntyy esimerkiksi silloin, kun ohjaavaan koulutukseen tuleva henkilö ei miellä koulutusta ratkaisuna työttömysongelmaansa ja elämänhallintaansa, kuten seuraava lainaus haastatteluista osoittaa:

A3: Sitten oli tämä tuota niin sinne vähän tuota

niin kuin herääminen tapahtui tuossa ja mä kävin sitten tuolla työnvälitystoimistossa ja ne ehdotteli mulle kurssia ja mä aattelin silloin ettei herranen aika, miten paljon minä oon kouluja käyny.

H: Millos tää oli tää kurssien ehtaminen?

A3: Tää oli silloin kuule tää, eiköhän tää ollu silloin heti oikos se ollut 92 tai 93 ja sitä ne silloin tarjos ja mä ihän loukkaannuin suorastaan ainakin ensimmäisellä kerralla.

H: Minkälaista kurssia ne tarjos?

A3: Jotain kai tämmöstä tuota niin ja ammatinvaihtoo... Mä oon kuitenkin kauppaopiston käyny ja tekun että kyllä mulla pitäis olla tuota sen aikasen ajatuksen mukaan ja kyllä se ois varmaan tänäkin päivänä riittäis koulutus kyllä mutta tuota. Jotenkin se tuntu siltä että ei herranen aika! Minkä takia mun pitää mennä kouluun ja sitten semmonen häpeä tuolla vielä... että tää on semmonen niin kuin tuossa alussa sanoit, ihmiset pitää toisten asioista huolta paremmin kuin ite ja tietää omista... täällä on se juttu menee aina silleen... sitä puhutaan niin varmana tietona ja se on sitä tuota niin pahaa keloo..

H: Niin, sä sanoit äsken, että se herätti ensin sussa helpotuksen ja sitten koit herätyksen ja menit työkäriin ja siellä ehotettiin kurssia ja sensä koit loukkaavaks?

A3: Kyllä, ehtomasti, koska nyt ei oo koulutuksen aika vaan työaika.

H: Niin, sä menit töitä hakeen?

A3: Mä oon koulut käyny ja töitä. Ja sen takia siinä mä, en siinä silloin sanonu, mä menetin mm. sel-lasen lisän kun menee kurssille, siit tuli heti joku päätös, ei teille voi tämmöstä myöntää se oli tuhat markkaa kuukaudessa, joku aikuiskoulutuslisä tai joku sellanen se oli nimeltään. (mies, A3)

Koulutuksen merkitykset

Vaikka Suomessa on vallalla käsitys, että olemme hyvin vahva koulutusyhteiskunta, jossa koulutusta on arvostettu ja arvostetaan edelleen, ei suomalaisen koulutuskentän historiallisia realiteetteja tule unohtaa. Juha Kauppila (1996) toteaa, että nyt keski-ikäisille eli ns. *suuren murroksen sukupolvelle* koulutus merkitsi instrumentaalista väylää työelämään ja keinoa edetä sekä organisaation että sosiaalisen elämän portailla. Eräs

keskeinen kehitys tämän sukupolven elämässä on ollut elämäntulon institutionaalistuminen erilaisten uusien, hyvinvointiyhteiskunnan infrastruktuuriin kuuluvien lakien, säännösten, oikeuksien ja velvollisuuksien kehittymisen myötä. Tämä sukupolvi on ollut Suomen historiassa ensimmäinen sukupolvi, jonka elämässä koulutuksen subjektiivinen merkitys on vähentynyt verrattuna edeltäviin sukupolviin. (Kauppila 1996.) Matti Virtanen (1999) toteaa, että suuren murroksen sukupolven toimihenkilöistytminen on kokemuksena sekä samanlainen että erilainen: kaikki eivät muuttaneet kaupunkeihin (osa jo asui siellä), osa jäi maalle. Kouluttautumisenkaan ei läpäissyt koko sukupolvea samalla tavalla, vaan kansakoulu oli edelleen monelle se ainut koulu, mitä he kävivät, ja uutta säätyjakoa saattoi syntyä jopa perheiden sisällä, kun vain perheiden nuorimmat lapset saatiin koulutettua pidemmälle (Virtanen 1999).

Vastuu oman elämäntulonsa ohjaamisesta kasvaa sitä mukaa, kun elämän normaalibiografian vaiheiden – lapsuuden, nuoruuden, aikuisuuden ja vanhuuden – lineaariset toteutumismahdollisuudet vaikeutuvat ja muuttuvat. Työttömyys on eräs tekijä, joka katkaisee aikuisuuden kehitystehtävien toteutumisen. (Vilkko 2000.) Tällaisessa tilanteessa niin sanotut eksistentiaaliset tavoitteet, jotka kuuluvat mm. ohjaavan koulutuksen retoriikkaan (esimerkiksi ”miten voisin kehittää itseäni ihmisenä”) eivät Nurmen ja Salmela-Aron (2000) mukaan useinkaan heijasta ikäkausikohtaisia kehitystehtäviä ja auta niiden ratkaisussa, koska ne ovat varsin abstrakteja sekä ovat yhteydessä tyytymättömyyteen ja psykisen hyvinvoinnin ongelmiin ja ne usein liittyvät yleisempää taipumukseen vatvoa kielteisiä asioita. Nurmi ja Salmela-Aro (2000) huomauttavatkin, että kaikkein oleellisinta yksilön psykiselle hyvinvoinnille on uskoa omiin mahdollisuuksiin saavuttaa tavoitteensa ja myös kokea sitoutuneensa niihin. Parhaimmat tulokset saavutetaan tavoitteissa, jotka vastaavat kehitystehtävien mukaisia odotuksia ja jotka ovat realistisia sekä subjektiivisella että yhteiskunnallisella tasolla (Nurmi & Salmela-Aro 2000).

Ongelmalliseksi tällaisen itsensä työstämisen kou-

lutuksen avulla tekeekin se, etteivät ikääntyvät pitkäaikaistyöttömät ole tottuneet mieltämään eksistentiaalisia pohdintoja ja keskusteluja koulutukseksi vaan lähinnä terapeutiseksi toiminnaksi, jonka tarpeessa he eivät koe olevansa ja jonka funktiota ja relevanttisuutta he eivät ymmärrä suhteessa omaan elämänsä historiaansa ja omien koulutuskokemuksiensa pohjalta. Samoin oppimistilanne ja -tavat ovat uusia ja vieraita. Ohjaavassa koulutuksessa opettaja ei ole enää auktoriteetti ja tiedon jakaja. Monille ikääntyville pitkäaikaistyöttömille tämä on ongelmallista, koska heidän kokemuksensa koulutuksesta perustuvat auktoriteettiuskoiseen koulutusjärjestelmään. Ohjaavassa koulutuksessa aikuisia ohjataan itsekasvamaan, itseohjautumaan päteviksi työnhakijoiksi ja -tekijöiksi. Ohjaavassa koulutuksessa lähdetään liikkeelle minäinventaarista, johon sisältyy omien voimavarojen ja vahvuuksien kartoittamista ja jonka avulla voidaan tehdä parempia ja tuloksia tuottavia aluevaltauksia työelämässä.

Tulee kuitenkin muistaa, että tällainen itsensä tuotteistamisen vaatimus sotii sitä vastaan, millainen suomalaisen tulee olla ja kuinka hänen tulee käyttäytyä. Sananlasku ”oma kehu haisee” kuvastaa hyvin suhtautumistamme itsensä kehumiseen. Kulttuurisesti se ei ole ollut hyväksyttyä ja siitä ei ole palkittu. Ihmisten ohjaaminen näkemään elämänsä yksilöllisenä projektina, jossa oman elämän ainutkertaisuus palautuu ja peilautuu aikaisempiin yksilöllisiin valintoihin ja tapahtumiin, on vaarallista, koska silloin myös työttömyys hyvin helposti redusoituu yksilölliseksi valinnaksi ja yksilöllisistä syistä johtuvaksi: ”Et olisi työtön, jos ottaisit mitä tahansa työtä vastaan; työttömyytesi on siis oma valintasi.” (Silvennoinen 2001).

Ihmisen toiminnan ja elämän mielekkyys perustuu luottamukseen ja mahdollisuuteen asioiden toistettavuudesta ja jatkuvuudesta. Samoin yhteiskunnalliset reunaehdot paaluttavat yksilön valintoja. Useinkaan ei ole kyse valinnasta, vaan suoranaisestä pakosta. On naivia uskoa, että olemme täysin vapaita tekemään minkälaisia valintoja tahansa vain siksi, että mahdollisuudet erilaisten valintojen tekemiseen on kasvaneet tai että yh-

teiskunnallisena subjektina toimiminen vaatii valintojen tekemistä.

Ohjaava koulutus antaa keinoja säilyä hengissä pörssikurssien ja työllisyystilanteen heilahteluista huolimatta. Yksilöt oppivat minuuden ja persoonansa määrittelyä tyyliin ”henkilökohtaiset vahvuudet ja heikkoudet”, samalla kun he omaksuvat yhteiskunnallisesti sopivaa työkansalaisuutta, hallintokoneistojen tuottamaa ja ylläpitämää normaaliutta, joka on välttämätöntä yhteiskunnan toiminnan kannalta. Taloudellinen globalisoituminen on postmodernin eetoksen ja individualismin piirissä johtanut siihen, että yksilöä arvioidaan yhä enemmän henkilökohtaisten ominaisuuksien, psyykkisen kestäväyytensä ja emotionaalisen itseohjautuvuutensa perusteella (Näre 1999).

Lopuksi

Yhteisöllisten sidosten vaaliminen ei enää kiinnosta. Selkeät päämääräasettelut, yksiselitteiset tarvemääritykset ja muu yhtenäistävä koodisto alkavat tehdä tilaa monimerkityksellisille, postmoderneille toimintaympäristöille, joiden toimijoista kukaan ei ole tarpeeksi vahva asettaakseen kaikkien toimintaa sitovia kriteerejä. Tässä juurettomuuden, ennakoimattomuuden, ei-sitovuuden ja liikkuvuuden maailmassa identiteetit joutuvat muokkaamaan itse itsensä toiminnossa, joissa ei ole juuri mitään lineaarista tai kumuloituvaa. (Jokinen 1996.)

Väitän, että ohjaavan koulutuksen suunnittelijat ja toteuttajat ovat liian optimistisia eivätkä mieti tarpeeksi sitä, miten ohjaavan koulutuksen tavoitteita, vaikutusta ja tuloksia tulisi esitellä opiskelijoille. ”Tartu tähän ja pelastu”-ideologia antaa valitettavan usein kuvan, että menestyminen on kiinni omasta itsestään, eikä mistään muusta. ”Olet oman onnesi seppä” -ajatusrakenne jättää yksilön valitettavan usein liian yksin päätöksissään ja implisiittisesti konstruoi työttömyyden johtuvaksi yksilöllisistä ominaisuuksista ja persoonallisuuden piirteistä (Edwards & Payne 1997). Ihmisiä luonnehditaan voimavaroja korostavalla tavalla silloinkin, kun olosuhteet selvästi lamauttavat heitä. Todellisuutta ma-

nipuloidaan muuttamalla määritelmiä kielteisistä myönteiseksi, kuten seuraavassa esimerkissä ilmenee:

H: No mennään tuohon kakkoskohtaan, siinä on näistä koulutuskokemuksista eli niistähän oli siellä, siellä koulutuksessaikin käytiin näitä läpi.

A6: Joo, joo. Kyllä mä oon kokenu kaikki ihan positiivisena ja samaten tämän kuntoutuksen että ei niin kun siinäkään mitään.

H: Niin, joo.

A6: Vaikka ensimmäisen kerran kun mä menin sinne, niin mä sanoin, että jouduin. Se sano sitten, että elä sano jouduit, sä pääsit. No sitten seuraavan kerran oli jo, minäkin aattelin.

H: Niin että se oli ihan hyvä juttu sitten?

A6: Niin, kuitenkin sillä tavalla. (nainen, A6)

Ihmisen muuttaminen myönteisin määritelmin myötäilee oman elämän sankaruutta mainostavien positiivisen ajattelun koulukuntia ja työelämän psykologioiden tematiikkaa (Siltala 1999). Ne löytävät vian muutosvastarintaisesta yksilöstä, joka ei suostu myöntämään, että työehtosopimusta vaihtamalla puolitettu tilipussi alkaa sopeutusvalmentajan opettaman positiivisen selityskehityksen vaikutuksesta näyttääkin puoleksi täydeltä ja turvallisten puitteiden menetys itse asiassa haasteelta kasvuun (Siltala 1999). Toisin sanoen yhteiskunnalliset riskit, kuten työttömyys, pyritään nykyään henkilökohtaistamaan. Työn puute on epäpolitisoitunut: sitä siirretään pois sosiaalisen kysymyksen piiristä ja se pyritään esittämään yksityiseksi murheeksi, yksilöllisen moraalijohdattajan, oman elämänhallinnan ja yrittämisen asiaksi. Työelämän uusi ideaalinen minä on uusprotestanttinen minä, jolla on vanhan porvarillisen minän hyveet (itseuri, työn omaksuminen kutsumuksena, ponnistelu, pitkä työpäivä), mutta jolta on riistetty porvarillisen minän palkinnot (varmuus, ennustettavuus). (Julkunen 2000.) Alituinen minän mukauttaminen joustokapitalismiin tuhoaa kuitenkin pitkäjänteisyyden ja kumulatiiviselle ajalle nojaavan länsimaisen luonteenrakenteen ja koherentit minuudet häviävät (Sennett 1998). Suomalaisten identiteetti perustuu ensisijaisesti työnteolle, ja samanaikaisesti työstä itsestään on tullut haavoittuva vyöhyke, jossa työllisyyden jatkuminen on herkeämättä ansaittava ja jossa jokaisen työtä ar-

vioidaan jatkuvasti. (Siltala 1994; Julkunen 2000.) Richard Sennettin (1998) mukaan yhteiskunnallinen muutos tuntuu aikakäsityksen muutoksessa. Kirjassaan *The Corrosion of Character* (1998) Sennett toteaa, että ajan lineaarisuus on ollut ominaista moderneille yhteiskunnille. Tuntemus ajan lineaarisuudesta on rakentunut yhtenäisen työn ja uran ympärille. Uusi koulutuksellinen lineaarisuus ei kuitenkaan korvaa menetettyä työkansalaisuuden jatkumoa.

Yhteiskunnallisista muutoksista voidaan sanoa, että moderni on muuttunut postmoderniksi ja tietoyhteiskunta on muuttumassa informaatioyhteiskunnaksi ja verkostoyhteiskunnaksi. Nämä taloudellisista muutoksista alkunsa saaneet kehityskaaret ovat vaikuttaneet keskivertokansalaisen elämään tehden siitä aikaisempaa monimutkaisempaa ja ennalta arvaamatonta. Eläminen sisältää uusia riskejä, joista aikaisemmat sukupolvet eivät olleet tietoisia. Voisi varmaan sanoa, että riskien määrä on pysynyt sukupolvesta toiseen vakiona, niiden muodot ovat vain muuttuneet. Nykyajan riskit ovat monenkirjavia kokonaisuuksia, jotka vaativat kokonaisvaltaista otetta asiakkaan tilanteeseen. Muutos modernista postmoderniin yhteiskuntaan on muuttanut paitsi elinkeinorakenteita niin myös ihmisten arvomaailmaa, perhemalleja ja yhteiskunnallisia arvoja, kuten Sennett (1998), toteaa. En väitä, että kaikki muutokset olisivat huonoja, päinvastoin. Elämän paaluttaminen muunkin kuin palkkatyön ympärille voi olla hyvinkin antoisaa ja mahdollista joillekin, mutta ikääntyville pitkäaikaistyöttömille se on vaikeaa. Heidän elämänsä lineaarisuus, jatkumo, pohjautuu palkkatyön varaan ja muunlaiset, esimerkiksi koulutuksen, identiteetin ja itsen määrittelyn pohjalle rakennetut kehitystehtävät he kokevat vieraiksi. Yhtenä ohjaavan koulutuksen suurena haasteena tuleekin olemaan se, miten koulutuksen sisältö ja menetelmät kohdentuvat entistä paremmin koulutettavien kokemusmaailmojen kanssa.

Lähteet

ALAPURO, Risto (2000). ”Kuinka neuvoteltavia sosiaaliset suhteet ovat”, kirjassa *2000-luvun elämä. Sosiologiaa teorioita vuosituhatvuoden vai-*

- teesta. (toim.) Tommi Hoikkala & J. P. Roos. Gaudeamus, Helsinki: 102-111.
- ALHEIT, Peter (1994). "The 'biographical question' as a challenge to adult education". *International Review of Education* 40(3-5): 283-298.
- ANTIKAINEN, Ari et. al. (1998). *Koulutuksen merkitys identiteetin ja kulttuurin rakentajana*. Suomen Akatemian koulutuksen vaikuttavuusohjelman seminaari Helsingin yliopistossa 17. – 18.12.1998. Seminaaripaperi.
- EDWARDS, Richard & Payne, John (1997). "The self in guidance: assumptions and challenges". *British Journal of Guidance & Counselling*, Vol. 25, No. 4: 527-538.
- FOUCAULT, Michel (1998). *Seksuaalisuuden historia*. Gaudeamus, Helsinki.
- FOUCAULT, Michel (2000). *Tarkkailla ja rangaista*. Otava, Helsinki.
- JOKINEN, Kimmo (1996). "Pojat koulussa", kirjassa *Miehenkuvia. Väliäyksiä nuorista miehistä Suomessa*. (toim.) Tommi Hoikkala. Gaudeamus, Tampere: 118-134.
- JULKUNEN, Raija (2000). "Työelämäpolitiikka", kirjassa *2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhannen vaihteesta*. (toim.) Tommi Hoikkala & J. P. Roos. Gaudeamus, Helsinki: 218-237.
- KAUPPILA, Juha (1996). "Koulutus elämänsäntekijänä", kirjassa *Oppiminen ja elämäntekijä*. (toim.) Ari Antikainen & Hannu Huotelin. Gummerus, Jyväskylä: 45-108.
- KOKKO, Katja (1996). "Työttömyys ja psyykinen hyvinvointi", kirjassa *Lapsesta aikuiseksi*. (toim.) Lea Pulkkinen. WSOY, Juva: 132-145.
- KORTTEINEN, Matti (1992). *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hanki ja jää, Hämeenlinna.
- KORTTEINEN, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998a). "Miten työttömät selviytyvät". *Yhteiskuntapolitiikka* 63/1: 5-13.
- KORTTEINEN, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998b). *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Tammi, Helsinki.
- KORTTEINEN, Matti (1999). "Sosiaalinen luottamus selviytymisessä – keskustelua Anthony Giddensin kanssa", kirjassa *Tunteiden sosiologiaa II*. (toim.) Sari Näre. Karisto, Hämeenlinna: 343-367.
- KÄYHKÖ, Mari & Tuupainen, (1996). "Työläisperheestä opintielle – reproduktion ilmeneminen nuorten arkielämässä", kirjassa *Oppiminen ja elämäntekijä*. (toim.) Ari Antikainen & Hannu Huotelin. Gummerus, Jyväskylä: 109-158.
- NURMI, Jan-Erik & Salmela-Aro, Katariina (2000). "Ihmisen psykologinen kehitys ja elämänsäntekijä" kirjassa *Suomalainen elämänsäntekijä*. (toim.) Eino Heikkinen & Jouni Tuomi. Tammi, Vantaa: 86-98.
- NÄRE, Sari (1999). "Tunteiden sosiologia yhteiskuntatutkimuksen kentässä" kirjassa *Tunteiden sosiologia I*. (toim.) Sari Näre. Karisto, Hämeenlinna: 9-15.
- SENNETT, Richard (1998). *The Corrosion of Character*. London & New York: W.W. Norton & Company.
- SILTALA, Juha (1994). *Miehen kunnia*. Otava, Keuruu.
- SILTALA, Juha (1999). "Sosiologinen ja psykologinen minä: minuuksien vuorovaikutuksen historiana ja tunnedyndinaamisena kokonaisuutena" kirjassa *Tunteiden sosiologiaa II*. (toim.) Sari Näre. Karisto, Hämeenlinna: 371-465.
- SILVENNOINEN, Piia (2001). "Long-term Unemployment at Middle Age and Career Counselling". *Hallym International Journal of Aging*, Vol. 3(1): 25-42.
- TUOHINEN, Titta (2000). "Heinäsiirikka vai muurahaisten? Suomalaisen työhalun psykologisilla juurilla", kirjassa *2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhannen vaihteesta*. (toim.) Tommi Hoikkala & J. P. Roos. Gaudeamus, Helsinki: 238-266.
- VILKKO, Anni (2000). "Elämänsäntekijä ja elämänsäntekijänsäntekijä" kirjassa *Suomalainen elämänsäntekijä*. (toim.) Eino Heikkinen & Jouni Tuomi. Tammi, Vantaa: 74-85.
- VIRTANEN, Matti (1999). "Sukupolven tasot, fraktiot ja elämänsäntekijä". *Sosiologia* 2/99: 81-94.
- VÄHÄMÄKI, Jussi (1998). "Elämänsäntekijä ja biopolitiikka", kirjassa *Elämänsäntekijä*. (toim.) J. P. Roos & Tommi Hoikkala. Gaudeamus, Tampere: 128-151.
- VÄHÄTALO, Kari (1998). *Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta*. Gaudeamus, Tampere.

Viitteet

1 Ohjaava koulutus kattaa monenmuotoista ja -pituista toimintaa. Kaikelle ohjaavalle koulutukselle on yhteistä projektimainen tiedonhankinta, henkilökohtainen ohjaus ja ryhmäohjaus sekä se, että koulutuksen aikana jäsentyneitä suunnitelmia koekäytännössä, esimerkiksi työssäoppimisjaksoilla.

2 Artikkelin pohjaa valmisteilla olevaan sosiologian väitöskirjatyöhöni, joka käsittelee yli 45-vuotiaiden kuopiolaisten pitkäaikaistyöttömien elämänsäntekijän jäsentymistä ohjaavassa koulutuksessa. Toimin ohjaavana opettajana Kuopion ammatillisessa aikuiskoulutuskeskuksessa vuosien 1997–1999 aikana työskennellen pitkäaikaistyöttömien parissa. Tutkimustani varten haastattelin ESR/Verso-projektiin osallistuneista yli 45-vuotiaista pitkäaikaistyöttömistä 12 henkilöä. Tässä artikkelissa olen viitannut heistä kuuteen (A1–A6) haastattelupätkien muodossa. ESR/Verso-projekti oli yli 25-vuotiaille kuopiolaisille pitkäaikaistyöttömille suunnattu ammatinvalinnanohjauksellinen projekti. Projekti alkoi vuoden 1996 alkuopulella ja saatettiin päätökseen vuoden 2000 aikana.

3 Lainausten transkriptiossa käytetyt merkinnät:

H – tutkija

A1–A6 – artikkelissa lainatut haastattelut

... – pitkä tauko puheenvuoron sisällä

(—) – epäselviä sanoja

haastattelunäytteiden sisällä kursivoidut sanat – asiayhteydessä muutetut sanat, esim. työpaikan tai henkilön nimi. Muutettu neutraaliksi, jotta henkilöä ei tunnustettaisi asiayhteydestä.

hakasulkeet [ ] – tutkijan itsensä lisäämä sana. Tarkoituksena tekstin luettavuuden lisääminen ja kielellisten viittaussuhteiden selkiyttäminen.

Artikkeli saapui toimitukseen 11.4.2001. Se hyväksyttiin julkaistavaksi toimituskunnan kokouksessa 9.4.2002.